

Alexandra Bitušíková
Institute of Ethnology
Slovak Academy of Sciences

Šport ako životný štýl a súčasť urbánnej identity. Banská Bystrica na lyžiach a korčuľiach¹

Sport as a way of life and part of urban identity.
Banská Bystrica skiing and skating

Abstract

The paper deals with sport (with the focus on winter sports) as a factor contributing to urban way of life and strengthening urban identity. It presents the case study of the city of Banská Bystrica, which has been building its marketing and identity primarily through sport and high participation of local inhabitants in mass sport activities, predominantly winter sports. The aim of the paper is to demonstrate the role that sports played in urban identity formation in the period from the establishment of the first Czechoslovak Republic (1918) to the present day. The study is built on long-term ethnological research in which the period of the first Czechoslovak Republic is the crucial one for understanding the importance of sports in the present development of Banská Bystrica, which is the European City of Sport 2017.

Key words: winter sports, city, identity, Banská Bystrica, Slovakia

* * *

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá významom športu (s dôrazom na zimné športy) pri formovaní životného štýlu obyvateľov mesta a upevňovaní urbánnej identity. Prezentuje prípadovú štúdiu slovenského mesta Banská Bystrica, ktoré buduje svoj imidž a identitu práve prostredníctvom športu a vysokej participácie jeho obyvateľov najmä v masových zimných športoch. Cieľom príspevku je poukázať, akú úlohu zohral a zohráva šport pri utváraní identity mesta a identity obyvateľov mesta v časovom horizonte od vzniku prvej Československej republiky (1918) po súčasnosť. Vznikol na základe dlhodobého etnologického výskumu, v ktorom východiskom bolo predovšetkým obdobie prvej Československej republiky (1918–1938), ktoré zohralo kľúčovú úlohu v rozvoji zimných športov v meste Banská Bystrica, Európskom meste športu 2017.

Kľúčové slová: zimné športy, mesto, identita, Banská Bystrica, Slovensko

Data wplywu: 31.12.2016.

Data akceptacji: 05.09.2017

¹ Príspevok je čiastkovým výsledkom projektu Ústavu etnológie SAV (2016–2017) Základy urbánnej antropológie: mesto a jeho ľudia ako objekt antropológieho výskumu.

Dôležitou charakteristikou urbánneho spoločenstva je heterogenita, diverzita, rôznosť alebo rozmanitosť. Početné sociologické a sociálno-antropologické práce považujú sociálnu, kultúrnu, etnickú, konfesijnú, jazykovú a inú diverzitu za dôležitú črtu mesta.² Urbánna diverzita nezahŕňa len heterogenitu mestského obyvateľstva, ale znamená aj rôznorodosť prejavov mestskej kultúry, variabilitu životných štýlov, pestrosť ich reprezentácií a slobodu jednotlivca začleniť sa do rôznych skupín na základe širokého spektra kategórií ako sú etnicita, konfesia, sociálny status, vzdelanie, vek, rod, sexuálna orientácia alebo záujmy.

Príspevok sa zaoberá špecifickým aspektom životného štýlu v podmienkach slovenského mesta Banská Bystrica: športom (a hlavne zimnými športmi) a jeho miestom v utváraní identity mesta a identity obyvateľa mesta v časovom horizonte od vzniku prvej Československej republiky (1918) s prienikom do súčasnosti. Vznikol na základe dlhodobého etnografického výskumu, v ktorom som sa zamerala najmä na obdobie prvej Československej republiky (1918–1938), ktoré sa javí ako kľúčové v rozvoji športu v Banskej Bystrici a má veľký dosah na jeho ďalší vývin trvajúci do súčasnosti, keď mesto získalo titul Európske mesto športu 2017. Pri výskume som využívala kombinované metódy a techniky urbánno-etnologického výskumu: neštandardizované hĺbkové rozhovory s respondentmi a štúdium archívnych dokumentov, regionálnej a lokálnej tlače, memoárovej literatúry a dokumentov mestskej samosprávy. Cieľom nie je chronologicky mapovať vývoj jednotlivých zimných športov v meste, ale priblížiť atmosféru a športového ducha, ktorý prispel k vytvoreniu silnej lokálnej identity obyvateľov mesta (šport ako životný štýl a súčasť formovania identity obyvateľov mesta), ako aj identity a imidžu mesta ako mesta športu (šport ako prostriedok stratégie marketingu mesta).

Teoretické východiská pre štúdium športu v mestskom prostredí

Šport priťahuje pozornosť sociálnych vedcov iba v posledných desaťročiach. Norbert Elias, ktorý študoval šport v historicko-sociologickej perspektíve, ho definoval ako kľúčovú oblasť rozvoja civilizačných procesov európskych spoločností. Rozvoj moderných športov v Európe v 19.–20. storočí bol sprvu privilegiom vyšších a stredných vrstiev, postupne však vďaka inštitucionalizácii športu a mnohým podporovateľom zasahuje aj nižšie vrstvy, a to predovšetkým v urbánnom prostredí. Podľa Eliaša sa šport stal typickou voľnočasovou aktivitou, ktorá prispela ku konsolidácii civilizačných procesov redukciou konfliktov medzi sociálnymi skupinami, a to najmä vďaka posilňovaniu individuálnej sebakontroly a sebadisciplíny, rozvíjanej športom.³ Sociálna antropológia sleduje šport spolu s inými voľnočasovými kategóriami (ako napr. turizmus a rekreácia) v širších súvislostiach, predovšetkým ako priestor produkcie významu a formácie

² Pozri napr. Wirth 1938; Jacobs 1992; Hannerz 1998; Stevenson 2003.

³ Elias 1986.

identít.⁴ Šport tak možno študovať ako životný štýl, ktorý vplyva na formovanie personálnej a kolektívnej identity. Grant Jarvie zdôrazňuje významnú črtu športu ako integrujúceho nástroja, cez ktorý sa identifikujú tak chudobní, ako aj bohatí.⁵ Šport prispieva k budovaniu spoločnej identity, solidarity, rešpektu a k posilňovaniu sociálnej kohézie a integrácie, ale aj k eliminácii sociálnych problémov ako napr. kriminalita, násilie či chudoba.

Okrem významnej sociálno-integračnej a identifikačnej úlohy šport od svojich začiatkov zohrával dôležitú funkciu aj v urbánnej politike ako súčasť mestského marketingu a stratégií na zlepšenie postavenia, imidžu a identity mesta. Už od konca 19. a začiatkom 20. storočia začali európske mestá vrátane miest na území Slovenska budovať športovo-rekreačné areály, často viazané na mestskú a prímestskú zeleň,⁶ zároveň sa zvyšuje aj podpora športov vo voľnej prírode. Súčasťou mestských politík sa stáva aj propagácia mesta a športu prostredníctvom organizácie významných športových podujatí, čo má nemalý ekonomický rozmer.

Možnosť organizovať a hosťovať športové podujatia bola vždy prestížnou udalosťou pre mestá, ale v súčasnosti sa stále viac stáva stratégiou, ktorou mestá deklarujú svoje miesto v hierarchii globálnych a globalizujúcich miest. Ide najmä o súťaž v usporiadaní svetových športových podujatí vrátane Olympijských hier, kde adjektíva ako „medzinárodné“, „world class“ alebo „globálne“ mesto sú kľúčovými slovami v silnej medzinárodnej konkurencii o hosťovanie vrcholného športového podujatia.⁷ Šport pomáha utvárať mestu imidž dynamického miesta, v ktorom sa „vitalita, energia, civilizácia a modernita demonštrujú cez jeho športovú kapacitu.“⁸ Športová kultúra ako súčasť moderného a zdravého životného štýlu je prezentovaná ako súčasť mestských vízií a stratégií a stáva sa nástrojom imidžu aj marketingu mesta. Šport nadobúda rovnocennú funkciu s ostatnými funkciami mesta.

Banská Bystrica: miesto výskumu

Banská Bystrica je mesto, ktorého geografická poloha predurčuje na rozvíjanie športových aktivít a podujatí. Leží vo Zvolenskej kotline v strede Slovenska, obklopená pohoriami Nízkych Tatier, Veľkej Fatry, Kremnických vrchov a Slovenského Rudohoria, ktoré poskytujú ideálne podmienky pre pestovanie letných a zimných športov.

Možnosť rozvíjať športový život v mnohom ovplyvňovali aj historické súvislosti a spoločensko-politické pomery, ktorých pochopenie je dôležitým pre celkový kontext

⁴ Coleman, Kohn 2007.

⁵ Jarvie 2006, s. 2.

⁶ Kováč 2014, s. 17–18.

⁷ Carter 2006, s. 151.

⁸ Carter 2006, s. 153.

postavenia športu v živote mesta Banská Bystrica.⁹ Do roku 1918, keď sa Banská Bystrica vyvíjala v rámci Rakúsko-Uhorska,¹⁰ bol šport najmä záležitosťou vyšších a stredných spoločenských vrstiev a športový život sa diferencoval predovšetkým na základe etnicity, konfesie a rodu. Až vznik demokratickej prvej Československej republiky v roku 1918 otvoril nové príležitosti pre rozvoj rôznych spoločenských, ako aj športových aktivít pre širšie vrstvy obyvateľstva. Toto obdobie je v memoárovej literatúre a v spomienkach pamätníkov reflektované zväčša ako obdobie tolerancie, znášateľnosti, spolupráce a pluralizmu, ktorého rozvoj umožnil nový demokratický režim republiky. Pri štúdiu tejto doby je potrebné brať do úvahy fakt, že spomienky respondentov sú často poznačené nostalgiou za rokmi mladosti aj za dobou demokratického vývinu spoločnosti v rokoch 1918–1938,¹¹ ani to však nemení na skutočnosti, že demokracia prvej Československej republiky naozaj otvorila možnosti pre rozvoj rôznych inštitúcií a aktivít slobodne založených na sociálnom, etnickom, náboženskom, rodovom, kultúrnom, profesijnom či záujmovom princípe. Cieľom analýzy je záujmový princíp, ktorý sa v Banskej Bystrici najsilnejšie prejavil práve v športe, a ktorý výrazne ovplyvnil imidž mesta i lokálnu identitu jeho obyvateľov. Šport má schopnosť spájať ľudí z rôznych prostredí, skupín, spoločenských statusov, etnických či náboženských pôvodov, ak sú k tomu vytvorené vhodné spoločensko-politické a ekonomické podmienky.

Pri vzniku Československej republiky v roku 1918 bola Banská Bystrica malomesto s jedenásť tisíc obyvateľmi,¹² ktoré bolo známe svojím „maďarónstvom“¹³. Hoci vznik republiky prijali obyvatelia rozpačito, už prvé sčítanie obyvateľstva (1919) ukázalo okamžitý nárast slovenskej etnicity (77,7% obyvateľov sa hlásilo k slovenskej národnosti, 10% k maďarskej, 7% k židovskej a 4% k nemeckej). Začiatkom dvadsiaty rokov 20. storočia doplnili etnickú skladbu mesta Česi, ktorí nahradili Maďarov na vedúcich miestach v štátnej správe, školstve a kultúre. Najmä českí profesori rezonujú v spomienkach pamätníkov veľmi silne, zvlášť vysoko sú oceňované ich pedagogické, vedomostné a etické kvality, láska ku kultúre, umeniu a histórii, masarykovské princípy demokracie a humanizmu a veľká zanietenosť pre šport.

⁹ Viac o problematike v príspevku: Bitušíková, A. 1999. „V zdravom tele zdravý duch: Diferenciácia mestských životných štýlov“. In: Beňušková, Zuzana; Salner, Peter (eds.). 1999. Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote. Bratislava: Ústav etnológie SAV, s. 91–99.

¹⁰ Viac o situácii v meste v štúdiu: Bitušíková, A. 1998. Mesto – priestor diferenciácie a integrácie. In: Darulová Jolana (ed.): Banská Bystrica – pramene a spomienky. Etnourbánné štúdie. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, s. 7–49.

¹¹ Luther 1993, s. 16.

¹² V období socializmu sa do mesta, administratívneho centra Stredoslovenského kraja, prisťahovalo mnoho nových obyvateľov z okolitých dedín a regiónov, čím sa mesto zaradilo medzi najväčšie mestá Slovenska. V súčasnosti má mesto takmer 80 tisíc obyvateľov.

¹³ Nekritické uprednostňovanie a oslava maďarských záujmov príslušníkmi nemadžarského národa, v tomto prípade Slovákmi – obyvateľmi Banskej Bystrice (s cieľom napr. prezentovať vyšší status, kultúrnosť a pod).

Šport ako životný štýl obyvateľov Banskej Bystrice

Medzivojnové obdobie (1918–1938)

Rozvoj inštitucionálneho aj individuálneho športového života v Banskej Bystrici v značnej miere ovplyvnili českí prisťahovalci. V meste našli vynikajúce podmienky pre rozvoj športu, najmä turistiky, lyžovania a atletiky, ktoré naplno využili, a pritiahli k nemu mnohých Slovákov. Ich zásluhou vznikla telocvičná jednota Sokol a Klub československých turistov. Organizovali športové vystúpenia, súťaže, turistické pochody a výstupy. Pre šport získavali mladých a bolo to hlavne ich zásluhou v propagácii masovej turistiky vo voľnej prírode (letnej aj zimnej), že sa tento šport stal postupne najobľúbenejšou pohybovou aktivitou. Stalo sa tak určite aj vďaka tomu, že bol prístupný každému bez ohľadu na príslušnosť k spoločenskej vrstve. Ako spomína respondent: „Česi lepšie poznali hory ako Slováci. Mali k nim iný vzťah, pritiahli mladých a podnikali spoločné výlety.“¹⁴

Šport, či už organizovaný v športových kluboch alebo individuálny pohyb vo voľnej prírode, stále viac zohrával dôležitú funkciu v živote obyvateľov mesta. Podľa ďalšieho respondenta sa „šport stal pre mnohých Bystričanov životným štýlom.“¹⁵ Pestovanie niektorých druhov športu bolo zároveň súčasťou spoločenského postavenia a statusu mešťana.¹⁶ Najviac rozšírenými a preferovanými športmi v Banskej Bystrici sa stali zimné športy ako lyžovanie, korčuľovanie a sánkovanie.

K najstarším zimným športom patrila zimná turistika a rekreačný beh na lyžiach (často doma vyrobených), ktorého cieľom boli najmä prímestské horské chaty. Lyžiarska turistika vládla Banskej Bystrici už od konca 19. storočia. Ako spomína Pavel Hruz, „hôr a snehu bolo dosť pre každého, či už bol v Uhorskom spolku, Karpathenvereine alebo v Maccabi.“¹⁷ Pokračuje, že v tých časoch bola lyžiarska turistika obradom, čo demonštruje na príklade profesorky Cikkerovej, matky hudobného skladateľa Jána Cikkera, ktorá keď sa vybrala na lyžiarsku túru, vždy si dala vyhladiť šponovky tak, aby mali dokonale „púgy.“¹⁸

Zjazdové lyžovanie sa začalo rozvíjať v dvadsiatych rokoch 20. storočia, najprv ako šport pre vyššie spoločenské vrstvy. Blízke prímestské zjazdovky boli športovým korzom, kde sa prezentovalo lyžiarske majstrovstvo aj zimná móda. Podľa lokálnych novín tzv.

¹⁴ Muž, nar. 1908.

¹⁵ Muž, nar. 1907.

¹⁶ V staršej slovenskej literatúre, najmä prácach z 19. storočia, sa mesto často prezentovalo ako protiklad k dedine, ako miesto hriechne a dekadentné a jeho obyvatelia ako skazení, so sklonom ku konzumnému a záhalčivému spôsobu života, k čomu patrilo aj trávenie voľného času športovaním. Šport možno považovať za statusový symbol mešťana.

¹⁷ Hruz 2000, s. 66.

¹⁸ Púgy – lokálne označenie pukov na nohaviciach, Hruz 2000, s. 66.

korzový lyžiar „je pečlivo oholený, má moderný oblek, vyžehlené nohavice a rád rozpráva o strašných šúsoch.“¹⁹

Hoci zjazdové lyžovanie bolo spočiatku športom pre vyvolených, postupne majetkovú bariéru pomohli prekonávať medzivojnové spolky a kluby, ktoré otvorili cestu k tomuto športu aj sociálne slabším vrstvám (Sokol, Klub československých turistov, Karpathenverein a Ski klub). Najviac sa o rozvoj lyžovania zaslúžil spolok Ski klub, založený v roku 1929.²⁰ Zjednotil nadšencov i lyžiarskych odborníkov, trénerov, inštruktorov, rozhodcov a pretekárov, čím sa stal najúspešnejším lyžiarskym klubom na Slovensku. Klub podporoval mladé talenty a organizoval každoročne desiatky pretekov (miestnych, regionálnych, národných i medzinárodných) počas celej zimy, vďaka čomu bolo toto obdobie známe ako biele týždne.²¹ Banská Bystrica žila po celú zimu lyžovaním. V Almanachu a adresári mesta Banskej Bystrice (1932) sa píše, že „keď by bolo možné urobiť štatistiku, iste by táto dokázala, že má mesto zo všetkých slovenských miest najviac lyžiarov.“²² Ski klub podporoval nielen zjazdové lyžovanie, ale aj bežecké (cezpoľné) lyžovanie a skoky na lyžiach. Z každého kopca okolo Banskej Bystrice, či to bol Urpín, Panský diel alebo Suchý vrch, sa dalo na zjazdových lyžiach alebo bežkách ľahko dostať do ulíc mesta, priam pred dom, čo mnohí aj využívali. Skoky na lyžiach sa síce nestali masovým športom, ale pritiahli do malého mesta tisíce návštevníkov. Nadšení funkcionári Ski klubu sa v roku 1933 zaslúžili o výstavbu najlepšieho skokanského mostíka vo vtedajšej Československej republike s názvom „Lyžiarsky môstok gen. M. R. Štefánika“, čím mesto získalo renomé aj v zahraničí a prirovnávali ho k alpským strediskám. Mestská samospráva, ako aj mestskí živnostníci (najmä židovský obchodník so športovými potrebami a nadšený propagátor športu Ernest Šebök) podporovali rôzne preteky a prispievali do nich cenami, ktorými bola najčastejšie športová výstroj (najmä lyže), čím pomáhali aj menej majetným, ale cieľavedomým športovcom.

Mestským športom, ktorý bol aj významnou súčasťou zimného spoločenského života, bolo korčuľovanie. „V zime sme sa často chodili korčuľovať do parku. Hrala tam hudba, valčíky, pri tom sme bógňovali.“²³ Dobové fotografie dokumentujú, že klzisko, podobne ako blízke lyžiarske svahy, bolo zároveň miestom prezentácie najnovšej módy a zimným korzom. Korčuľovanie sa v meste rozvíjalo už od konca 19. storočia. Prvý korčuliarsky spolok sa spomína v roku 1884. V pavilóne na Horných lúkach sa korčuľovalo aj pri večernom osvetlení, konali sa tu karnevaly na korčuliach, tance, benátske noci i ohňostroje.²⁴ Okrem spoločenského korčuľovania malo v meste stúpajúcu úroveň aj krasokorčuľovanie v rámci športového klubu Slávia.

¹⁹ *Pohronský hlásnik*, 1934, s. 4.

²⁰ Fremal 1997.

²¹ Chorvát 2005, s. 41.

²² Almanach 1932, s. 16.

²³ „Bógňovali“ – vykonávali tanečné pohyby a figúry, žena, nar. 1919.

²⁴ *Hronské noviny*, 1924.

Slávia sa podpísala aj pod rozvoj ďalšieho zimného športu – kanadského ľadového hokeja, ktorý sa v meste hral od prvej polovice dvadsiatych rokov 20. storočia. Podľa Miroslava Červenku, hokejistu a neskôr hokejového funkcionára v období tridsiatych až sedemdesiatych rokov 20. storočia, bola Banská Bystrica prvým mestom na Slovensku, kde sa tzv. kanadský ľadový hokej presadil.²⁵ Za všetkými úspechmi korčuľarských športov v meste stál jeden človek – Ernest Šebök, ktorý dovážal nielen športové náčinie, ale aj pravidlá hier a závodov.

Sánkovanie, podobne ako korčuľovanie, patrilo k spoločensky obľúbeným športom najmä po vybudovaní štvorkilometrovej sánkarskej dráhy na mičinskej ceste. „To bolo ako korzo v zime, ľudia tam húfne chodili. Ródlle ťahali hore kone, to malo potom veľký švung.“²⁶ Z kuriózných a menej známych pohybových aktivít, ktoré pestovali niektorí športuchtiví Banskobystričania, patrilo „skijöring“ (ťahanie lyžiara na lane za koňom alebo automobilom po hlavnom námestí alebo v parku) a „kveršprung“ (figúry na snehu, čiže dnešné akrobatické lyžovanie).²⁷

Väčšina spomenutých zimných športov, ktorým sa rekreačne venovali mnohí obyvatelia mesta, sa rozvíjala tak na individuálnej, ako aj inštitucionálnej báze v rámci početných (sčasti spomenutých) športových klubov a spolkov. Hoci mnohé vznikli na základe etnickej či konfesionalnej príslušnosti (napr. český Sokol, katolícky Orol, židovský Makkabi a iné) alebo ideologickej orientácie (robotnícka telovýchova), všetky boli otvorené všetkým, aj keď samozrejme aj v rámci športových klubov sa neraz prejavovali názorové nezhody a konflikty. Podľa pamätníkov medzivojnového obdobia žila Banská Bystrica športom a šport sa stal dôležitým, ak nie najdôležitejším integračným faktorom, ktorí spájali rekreačných aj závodných športovcov, fanúšikov a divákov rôznych vrstiev, vyznaní a názorov. O význame športu v živote mesta svedčí aj pomerne kuriózný fakt, že v tridsiatych rokoch 20. storočia tu vznikla „Nepolitická športová strana“, jediná svojho druhu v Československu, ktorá v obecných voľbách v roku 1931 získala dve miesta v mestskom zastupiteľstve.²⁸ Demokratické obdobie prvej Československej republiky dalo základ masovému športovaniu v Banskej Bystrici (vo veľkej miere hlavne zimnému športovaniu), či už aktívnemu alebo pasívnemu, a šport sa stal dôležitým pilierom upevňovania lokálnej identity obyvateľa mesta, čo pretrvalo v rôznych podobách aj v ďalších obdobiach vývoja mesta, v období socializmu a v období postsocializmu.

Obdobie socializmu a postsocializmu

Po komunistickom prevrate v roku 1948 a celom nasledujúcom období budovania socializmu sa šport, najmä organizovaný a inštitucionalizovaný šport v meste rozvíjal

²⁵ Perútka et al 1967, s. 87.

²⁶ Muž, nar. 1928.

²⁷ Chorvát 2005, s. 69.

²⁸ Almanach 1932.

systematicky v súlade s ideológiou, t.j. bol plne podporovaný štátom s cieľom dokazovať úspechy socializmu. Masové športovanie v okolitej voľnej prírode sa tým stalo ešte rozšírenejším a populárnejším, pretože bolo únikom pre mnohých, ktorí režim mlčky trpeli, a okrem neho nebolo veľa iných možností slobodného trávenia voľného času. Zimná turistika, zjazdové a bežecké lyžovanie sa stali masovými aktivitami, k čomu dopomáhali aj početné a lacné autobusové spojenia do všetkých okolitých horských stredísk. Každú sobotu a nedeľu sa od skorého rána hrnuli zástupy turistov a lyžiarov na autobusovú stanicu, odkiaľ sa presúvali do obľúbených blízkych destinácií. Zvlášť populárnym sa stalo bežecké lyžovanie. Jeho vyznávači tvorili početnú komunitu, stretávajúcu sa na hrebeňoch Kremnických vrchov alebo Veľkej Fatry každý víkend. Mesto sa na víkend takmer úplne vyludnilo. Slobodný pobyt v prírode bol psychohygienou, ktorá mnohým pomáhala prežiť absurdity kontrolovaného života v totalitnom režime. Zároveň tento aktívny spôsob života prispieval k tichej solidarite a identite, vybudovanej na základe spoločného záujmu, ktorým bola lyžiarska turistika.

Rok 1989 priniesol zmeny nielen v spoločensko-politickom a ekonomickom živote mesta, ale aj v trávení voľného času. Aktivizácia občianskej spoločnosti, vznik mnohých občianskych združení, formovanie alternatívnych subkultúr, módnosť zdravého spôsobu života, otvorenie sa svetu, dostupnosť tovaru akéhokoľvek druhu, možnosť cestovať, prienik globálnych vzorov – to všetko malo vplyv na diverzifikáciu životných štýlov (aj) obyvateľov Banskej Bystrice. Šport si však udržal veľmi dôležité miesto v identifikácii obyvateľov s mestom, čoho hlavným dôvodom je priaznivá geografická poloha Banskej Bystrice, ale aj tradícia športového životného štýlu – trávenia voľného času športovaním. Vďaka novým možnostiam v rámci mesta a jeho blízkom i vzdialenom okolí sa športové záujmy obyvateľov, ako aj motívy športovať značne rozšírili a diverzifikovali, čo súvisí so sociálnou stratifikáciou a prehlbujúcimi sa sociálnymi rozdielmi medzi príslušníkmi rôznych skupín. Mnohí športujú individuálne, iní preferujú organizované formy. V meste s takmer 80 tisíc obyvateľmi (2016) existuje okolo 140 registrovaných športových neziskových organizácií, čo zďaleka prevyšuje počet organizácií iného zamerania. Podľa údajov z roku 2016 (na základe prieskumu mesta) sa športu v Banskej Bystrici venuje príležitostne alebo pravidelne viac než 50% obyvateľstva. Napriek širokému spektru športových príležitostí rôzneho druhu, pohyb vo voľnej prírode ostáva obľúbeným a masovo rozšíreným spôsobom trávenia voľného času, ako si všíma aj autor memoárovej literatúry Pavel Hruz: „Športuje sa tu väčšmi, než sa na šport díva. Pohybovými a hernými aktivitami patrí Bystrica... medzi najšportovejšie mestá. Prázdne hľadiská vókol ihrísk síce nie sú bohviečo, ale v tomto prípade svedčia o čomsi pozitívnom.“²⁹ Miesto zimného športu pri vytváraní lokálnej identity obyvateľa Banskej Bystrice najlepšie potvrdzuje výrok respondentky, ktorá sa v sedemdesiatych rokoch prisťahovala do mesta z iného regiónu: „Ja sa naozajstnou Bystričankou nikdy nestanem, lebo nelyžujem.“³⁰

²⁹ Hruz 2000, s. 173.

³⁰ Žena, nar. 1951.

Šport ako politika a prostriedok stratégie marketingu mesta Banská Bystrica

Ako spomínajú Thomas Carter³¹ a Petra Kuppinger³², šport, športové podujatia a športoviská sú v súčasnej globálnej ére dôležitým prostriedkom formovania obrazu (imidžu) miest, prispievajú k ekonomickým aktivitám v mestách a zohrávajú významnú úlohu v cestovnom ruchu. V globálnej súťaži o pozíciu v hierarchii miest sa jednotlivé mestá snažia o revitalizáciu mestských verejných priestorov a vytváranie nových imidžov a symbolov ako prostriedkov marketingu mesta. Šport sa stáva takýmto prostriedkom najmä v ére postmodernizmu, keď sa dostáva do strategických plánov miest s cieľom zviditeľniť mestá cez veľké spektakulárne podujatia, cez architektonicky výnimočné športoviská a štadióny alebo cez úspešné športové tímy, ktoré často patria k najznámejším symbolom mesta. Ian Henry a Chris Gratton tvrdia, že úloha športu v urbánnych ekonomikách sa výrazne zvyšuje hlavne v kontexte deindustrializácie a rastúceho významu servisnej spoločnosti.³³

Banská Bystrica stavia svoj marketing na obraze dynamického športového mesta približne od vzniku prvej Československej republiky. Vtedajší mestský magistrát sa snažil podporovať šport všetkými možnými prostriedkami. Predstavitelia mesta sa aktívne podieľali na riadení športových spolkov, mesto podporovalo rôzne športové podujatia a súťaže a investovalo do rozvoja športových zariadení (napr. sánkarskej dráhy a skokanského mostíka). Ich cieľom bolo posilniť šport ako prostriedok integrácie a identifikácie obyvateľov so svojím mestom, ako aj pritiahnúť do mesta návštevníkov z iných regiónov a krajín a urobiť z mesta centrum československého turistického ruchu. Almanach a adresár mesta Banskej Bystrice z roku 1932 uvádza:

Chceme v Banskej Bystrici dať cudzincom všetky oné predpoklady a možnosti, ktoré spríjemňujú pobyt cudzincom v zahraničných miestach, známych ako miesta rekreačné... Cudzineckému ruchu musíme venovať všetku pečlivosť, každý jednotlivý občan môže cudzinecký ruch podporovať alebo haťiť. Vlúdna odpoveď strážnika na stanici dráhy, ochotné podanie informácie, korektnosť čašníka v hotelu alebo reštaurácii pri účtovaní, ochotný sprievod mestom s výkladom o pamätihodnostiach, čisté a lacné ubytovanie a pod. zanechá v cudzincovi dobrý dojem...³⁴

Mesto sa úspešne zhostilo aj organizovania väčších športových podujatí, napr. celoštátnych sokolských zletov v rokoch 1928 a 1936, viacerých majstrovstiev Československej republiky a medzinárodných pretekov v lyžovaní a krasokorčuľovaní, ale

³¹ Carter 2006.

³² Kuppinger 2006.

³³ Henry, Gratton 2001.

³⁴ Almanach 1932, s. 14.

najmä II. svetových zimných hier Makkabi v dňoch 17.–24. februára 1936,³⁵ na ktorej sa zúčastnili športovci zo 14 krajín sveta. Podujatia tohto typu obyčajne prilákali do malého mesta aj niekoľko tisíc divákov. Banská Bystrica sa v medzivojnovnej tlači (napr. Pohronský hlásnik) hrdila primátom v športovom živote Slovenska a označovala sa prívlastkami „mesto moderného pokroku telesnej výchovy“ či dokonca „slovenský Davos“.

Šport plnil dôležitú funkciu v marketingu mesta aj v období komunizmu, napriek ideologickým cieľom. Podujatia zimných športov ako Veľká cena SNP v krasokorčuľovaní alebo masový pretek v bežeckom lyžovaní Biela stopa porovnateľný so známym Vasovým behom vo Švédsku, ako aj existencia vrcholového športového strediska armádneho klubu Dukla ponechali mesto na mape najvýznamnejších športových stredísk Československa.

Po roku 1989 mesto nadviazalo na svoj imidž mesta športu, turizmu a cestovného ruchu. „Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta“ na roky 2008–2014 uvádzal ako hlavnú víziu urobiť z mesta nástupné centrum cestovného ruchu. „Rozvojový program mesta na roky 2008–2010–2014“ predpokladal budovanie cyklotrás, chodníkov pre korčuliarov a turistických chodníkov, nových športových areálov a zimných stredísk a deklaroval širokú podporu športu pre všetky vekové kategórie s dôrazom na mládež, financovanie projektov vedúcich k plaveckej a korčuľarskej gramotnosti detí i účasť pri organizovaní športových podujatí slovenského, európskeho a celosvetového charakteru. Mesto štedro pokračuje v podpore ľadového hokeja ako divácky najobľúbenejšieho športu v meste, ktorý prežíva rozmach vďaka „Baranom“, ako nazývajú silný tím Dukly Banská Bystrica, roznečujúceho vášne lokálpatriotizmu a hrdosti na mesto.

Ambicióznym plánom vedenia mesta presadiť sa v medzinárodnej konkurencii prostredníctvom športu bola kandidatúra Banskej Bystrice na titul Európske mesto športu 2017. Kandidátske mestá na titul hodnotí medzinárodná komisia ACES (European Capitals and Cities of Sport Federation) na základe niekoľkých kritérií, ako napr. počet a kvalita športovísk, úroveň a percento športovej participácie obyvateľov mesta, úspech lokálnych športových tímov a organizácia významných športových podujatí. Počas celého roka 2016 žilo mesto Banská Bystrica športovými aktivitami spojenými s kandidatúrou mesta na prestížny titul, ktorých cieľom bolo zapojiť do športu všetky skupiny obyvateľov vrátane detí, seniorov a fyzicky znevýhodnených. Úsilie mestského úradu a mestského zastupiteľstva sa vyplátilo. 6. januára 2017 prevzal primátor mesta titul Európske mesto športu 2017 za veľkej účasti obyvateľov mesta. Šport ostáva pevnou súčasťou imidžu a identity súčasnej Banskej Bystrice. Mesto investuje do športu veľkú časť každoročného rozpočtu, avšak väčšina prostriedkov ide na podporu profesionálnych športových klubov v hokeji a futbale, čo mnohí aktivisti kritizujú.

³⁵ Makkabiáda – zimné hry židovských spolkov Makkabi (Maccabi).

Zhrnutie

Etnografická analýza vybraných zimných športových a rekreačných aktivít obyvateľov Banskej Bystrice od vzniku prvej Československej republiky po súčasnosť potvrdzuje, že zimné športy boli a ostávajú pre mnohých obyvateľov mesta dôležitou a rozšírenou formou trávenia voľného času. Stali sa im nielen módnou a sporadickou voľnočasovou aktivitou, ale aj životným štýlom a zároveň prostriedkom upevňovania lokálnej identity, spolupatričnosti a hrdosti na mesto. Pri propagácii športu zohrali veľkú úlohu českí prisťahovalci v dvadsiatych rokoch 20. storočia, ktorí dopomohli k vzniku organizovaného športu v meste, ako aj k presadzovaniu športovania vo voľnej prírode. Aj vďaka nim sa šport, predovšetkým zimný šport, stal integračným faktorom, spájajúcim rôzne vrstvy a skupiny mestského obyvateľstva, a to tak obyvateľov aktívne športujúcich, ako aj šport pasívne podporujúcich. Význam a obľubu športu v živote Banskobystričanov systematicky využíva aj vedenie mesta, ktoré už celé storočie buduje imidž mesta ako dynamického športového a turistického strediska.

Bibliografia

- Almanach a adresár mesta Banskej Bystrice 1932*, Banská Bystrica: Slovan.
- Bitušíková A. 1998, *Mesto – priestor diferenciácie a integrácie*, [w] Darulová, J. (ed.), *Banská Bystrica – pramene a spomienky. Etnourbánné štúdie*. Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, Banská Bystrica, s. 7–49.
- Bitušíková A. 1999, *V zdravom tele zdravý duch: Diferenciácia mestských životných štýlov*, [w] Beňušková, Z., Salner, P. (eds.), *Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote*, Ústav etnológie SAV, Bratislava, s. 91–99.
- Carter T. F. 2006, *The Sport of Cities: Spectacle and the Economy of Appearances*. „City&Society“, Vol. XVIII, No. 2, s. 151–158.
- Coleman S., Kohn T. (eds.). 2007, *The Discipline of Leisure: Embodying Cultures of ‘Recreation’*, Berghahn Books, New York, NY.
- Elias N. 1986, *Introduction*, [w] Elias, N., Dunning, E. (eds.), *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilising Process*, Blackwell, Oxford.
- Fremal K. 1997, *Zimný sen. Z dejín lyžovania v Banskej Bystrici a okolí do roku 1945*, Koprnt, Banská Bystrica.
- Hannerz U. 1998, *Transnational Connections. Culture, People, Places*, Routledge, London–New York.
- Henry I., Gratton C. 2001. *Sport in the City: Research Issues*, [w] Gratton, C., Henry, I. (eds.), „Sport in the City: The Role of Sport in Economic and Social Regeneration“, Routledge, London, s. 3–11.
- Hrúz P. 2000, *Bystrica... v tom*, Slovenský spisovateľ, Bratislava.

- Chorvát T. 2005, *Banská Bystrica a šport v rokoch 1918 – 1938*, Hanuman – Atila Béreš, Banská Bystrica.
- Jacobs J. 1992, *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books – A Division of Random House, Inc., New York.
- Jarvie G. 2006, *Sport, Culture and Society. An Introduction*, Routledge, London and New York.
- Kováč B. 2014, *Funkcia mesta. „Urbanita“*, Vol. 26, No. 3, s. 16–19.
- Kuppinger P. 2006, *Editor's Note*, „City&Society“, Vol. XVIII, No 2, s. 149–150.
- Luther D. 1993, *Spoločenské konflikty v poprevratovej Bratislave (1919–1942)*, „Slovenský národopis“, Vol. 41, No. 1, s. 16–29.
- Perútko J. a kol. 1967, *Športy na Slovensku v rokoch 1945–1965*, Šport, Bratislava.
- Stevenson D. 2003, *Cities and Urban Cultures*, Open University Press, Maidenhead – Philadelphia.
- Wirth L. 1938, *Urbanism as a Way of Life*. „American Journal of Sociology“, Vol. 44, July, s. 1–24.

Žródła

- Hronské noviny* 1924, nr 3 (1924).
- Pohronský hlásnik* 1934, nr z dnia 24.0 1. 1934.